

**Ks. Marian Zając**

*Instytut Teologiczny, Tarnów*

## **PIELGRZYMKA PAPIESKA W NURCIE KATECHEZY OKAZJONALNEJ W KOŚCIELE TARNOWSKIM**

Kiedy śledzimy rozwój katechezy od jej początków aż po czasy współczesne, zauważamy, jak zmieniały się jej formy, a nawet jak różnie w konkretnej epoce historycznej Kościół ją rozumiał. W swej istocie jednak katecheza była zawsze niezmienna, ponieważ polegała na przekazie nauki wiary. Ale ten przekaz w kolejnych epokach historycznych różnie był rozumiany i urzeczywistniany.<sup>1</sup> Pierwsze publiczne wystąpienie św. Piotra w dniu Pięćdziesiątnicy, które było inicjacją katechezy Kościoła można nazwać także zapoczątkowaniem katechezy okazjonalnej. Na tę formę prowadzenia do dojrzałości w wierze istnieje ciągle zapotrzebowanie w Kościele, czego potwierdzeniem są papieskie pielgrzymki.

### **I. MIEJSCE KATECHEZY OKAZJONALNEJ WŚRÓD FORM ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH**

Na wstępie swojej pierwszej pielgrzymki do ojczyzny papież Jan Paweł II wyraził życzenie, aby jego obecność stała się „żywą katechezą”<sup>2</sup> W licznych przemówieniach „docenił starania o dotychczasową katechezę, zauważył wysiłki w kierunku jej odnowy i otworzył nowe perspektywy dla życia całego Kościoła”<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań: Pallottinum 1998 nr 50.

<sup>2</sup> „Pragnę, ażeby moje pielgrzymowanie po polskiej ziemi we wspólnocie z wami wszystkimi stało się żywą katechezą – dopełnieniem tej katechezy, którą zapisały w dziejach całe pokolenia naszych przodków i praojców. Niech to będzie katecheza całych dziejów Kościoła i Polski, a równocześnie katecheza naszych czasów” *Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski. Przemówienia. Dokumentacja*, red. S. D u s z a, F. M ą k i n i a, Poznań-Warszawa 1979, s. 31.

<sup>3</sup> M. M a j e w s k i, *Katecheza permanentna*, Kraków 1989, s. 16.

Wskazując na środowiska katechetyczne odpowiedzialne za „rozwój wiary wciąż na nowo uświadamianej, wciąż na nowo wprowadzanej w życie każdego pokolenia (...)”<sup>4</sup> papież zaakcentował wysiłek rodziny, parafii, duszpasterzy, katechetów, świeckich i duchownych. Dowartościował rolę środowiska życiowego, w którym katechizowany żyje, oraz znaczenie zwyczajów, z którymi się utożsamia. Otworzył również pole dialogu dla teoretyków katechizacji, stwierdzając: „Bo przecież i mury, i wieże kościelne, i krzyże przydrożne, i obrazy święte na ścianach domów i izb – wszystko to w jakiś sposób katechizuje”<sup>5</sup>

Papież otwarcie wyznał, że jego pobyt na polskiej ziemi nie jest inauguracją nowej formy katechizacji, lecz kontynuacją istniejącej już tradycji.<sup>6</sup> Jan Paweł II nie zanegował niczego, co działo się w Polsce na polu katechizacji w sposób zaplanowany i systematyczny. Podkreślił jednak z naciskiem, że od wydarzeń jednorazowych i okazjonalnych, które urastają do miana „wielkiej, syntetycznej katechezy życia: przeszłości i terażniejszości – zależy wiara przyszłych pokoleń”<sup>7</sup>

Krótką analizą programu pierwszej wizyty papieskiej na ojczyźnej ziemi, odśladania zadziwiająco różnorodność sytuacji, w których papież się znalazł, i osób, z którymi się spotkał.<sup>8</sup> Obecność na Plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, rozmowy z komunistycznymi władzami, spotkania z osobami duchownymi, polską młodzieżą, pielgrzymami na Jasnej Górze, byłymi więźniami na terenie obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, z ludźmi chorymi oraz dziennikarzami i przedstawicielami zgromadzeń zakonnych – papież nazwał katechezą.

Termin *katecheza okazjonalna* pojawia się obecnie w publikacjach na temat działalności duszpasterskiej Kościoła, przygotowującej do przyjęcia sakramentów świętych, poradnictwa rodzinnego, zorganizowania nabożeństw stanowych i kursów przedmałżeńskich, uroczystej liturgii świątecznej itp.<sup>9</sup> Nie wyczerpuje to jednak całości zagadnienia. Istnieją bowiem obszary działalności zbawczej Kościoła, których nie można sprowadzić tylko do szeroko rozumianego duszpasterstwa, jak również określić jedynie terminem *katechizacja systematyczna*. Katecheza okazjonalna jako swoje tworzywo posiada te wydarzenia, które odegrały znaczącą rolę katechetyczną w ostatnich kilku dekadach w diecezji tarnowskiej.

<sup>4</sup> *Pielgrzymka Jana Pawła*, s. 31.

<sup>5</sup> Tamże.

<sup>6</sup> Tamże s. 31-32.

<sup>7</sup> Tamże s. 31.

<sup>8</sup> Por. tamże s. 269-271.

<sup>9</sup> Por. G. K u s z, *Zakres i hierarchia treści katechezy*, w: *O katechezie w naszych czasach*, red. M. M a j e w s k i, Kraków 1980, s. 50.

Przepowiadanie słowa Bożego w duszpasterskiej misji Kościoła dokonuje się na różne sposoby w zależności od okoliczności, w których się odbywa, i celów, jakie chce osiągnąć. Można mówić o ewangelizacji, czyli przepowiadaniu o charakterze misyjnym, przez które Kościół pragnie zapoczątkować wiarę i spowodować przyjęcie objawienia Bożego.<sup>10</sup> Jest także forma katechezy, która zmierza do tego, aby wiara ochrzczonych stawała się żywa, dojrzała i wpływała na przemianę życia. Przepowiadanie dokonuje się także w czasie zgromadzenia liturgicznego, gdzie zwłaszcza podczas homilii głoszone jest orędzie zbawcze. Przepowiadanie ma miejsce także poprzez systematyczną refleksję teologiczną, zmierzającą do zrozumienia prawd objawionych.<sup>11</sup>

Katecheza będąca zatem jednym z podstawowych sposobów przepowiadania orędzia zbawczego w Kościele może posiadać zróżnicowane formy. Zależą one od różnych sytuacji i rozmaitych potrzeb Kościoła. Według sugestii *Dyrektorium katechetycznego* „działalność katechetyczna, może przyjmując różniące się formy i struktury, a mianowicie systematyczne i okolicznościowe (przypadkowe, dostosowane do okoliczności), indywidualne i wspólnotowe, zorganizowane i spontaniczne”<sup>12</sup>

Wydaje się, że katechezę okazjonalną można przedstawić w sposób opisowy, wykazując z jednej strony jej autonomiczną pozycję w stosunku do innych form działalności duszpastersko-katechetycznej, z drugiej zaś wyraźne różnice między nimi<sup>13</sup>

Katechizacja systematyczna, której przeciwstawia się katechezę okazjonalną „jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych; obejmuje przede wszystkim wyjaśnianie nauki chrześcijańskiej, podawane na ogół w sposób systematyczny i całościowy w celu wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego”<sup>14</sup> Jest prowadzona w rytmie tygodniowym i według programu zatwierdzonego przez Komisję Katechetyczną Episkopatu Polski. W jej realizacji dąży się do postępowania według planu przekazywania całego depozytu wiary a nie dowolnie wybranych tematów. Program, który posiada w katechezie systematycznej charakter pomocniczy i nie hamuje inwencji twórczej, nie może być pod żadnym pretekstem odrzucony.

---

<sup>10</sup> W. L a n g e r, *Ewangelizacja? Problemy dotyczące pojęcia i programu*, w: *Służbie człowiekowi*, red. Z. M a r e k, Kraków 1991, s. 29.

<sup>11</sup> Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna instrukcja katechetyczna „Directorium catechisticum generale”*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, cz. 2, Warszawa 1985, nr 17.

<sup>12</sup> Tamże nr 19.

<sup>13</sup> Obszerną refleksję pt. *Relacja katechezy do innych form duszpasterstwa* prezentuje bp E. Materski. Por. E. M a t e r s k i, *Odpowiedzialność Kościoła za katechezę*, Radom 1993, s. 176-220.

<sup>14</sup> *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae” papieża Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, cz. 2, Warszawa 1985, nr 1, 2.

Natomiast katecheza okazjonalna, niesystematyczna i niezaprogramowana wywodzi się, wiąże i koncentruje na wydarzeniach obyczajowych, kulturalnych i religijnych. Wytwarza specyficzną atmosferę w przyjmowaniu przekazywanych treści, zmusza do aktywności religijnej, tworzy klimat wspólnotowości, ułatwia interioryzowanie poznanych prawd. Jednorazowe wydarzenia nieobecne w planowaniu katechetycznym nie tylko ożywiają wiarę, pogłębiają życie wewnętrzne, kształtują postawy moralne uczestników, lecz także stają się znakiem odnoszącym się do innej rzeczywistości i są manifestacją religijnych przekonań.

*Kodeks prawa kanonicznego* w rozdziale „O nauczycielskich zdaniach Kościoła” omawia w jednym bloku tematycznym współczesne zadania stojące przed duszpasterstwem ogólnym<sup>15</sup> i katechizacją.<sup>16</sup> Nie stawia jednak między nimi znaku równości. Różnicę pomiędzy duszpasterstwem a katechizacją podkreślają posoborowe dokumenty katechetyczne, a szczególnie *Dyrektorium ogólne o katechizacji*.<sup>17</sup> Nowy *Katechizm Kościoła katolickiego* również eksponuje różnice między duszpasterstwem a katechizacją.<sup>18</sup>

Duszpasterstwo jako strategia całego Kościoła jest zaplanowane, zmierza do osiągnięcia długofalowych celów i ma do odegrania zawsze tę samą rolę wyznaczoną przez prawo.<sup>19</sup> Próżno zatem szukać decydujących podobieństw między duszpasterstwem a katechezą okazjonalną, która często odbywa się na terenie małej wspólnoty lokalnej i nie spełnia zadań wyznaczonych bezpośrednio przez prawodawcę kościelnego. W odróżnieniu od duszpasterstwa wyłaniała się ona zawsze oddolnie z różnych aktualnych potrzeb. Była żywiołowa, posiadała charakter egzystencjalny, cechowała się dużą oryginalnością i realizowała cele bezpośrednie. Jakkolwiek gruntowna polaryzacja jest niemożliwa, to jednak można wyznaczyć wspólne obszary, gdzie następuje połączenie duszpasterstwa i katechizacji po to, aby osiągnąć głębsze cele.<sup>20</sup> Dlatego bp E. Materski twierdzi: „We wszystkich formach pracy duszpasterskiej w jakiś sposób tkwią elementy lepiej lub gorzej przeprowadzonej katechezy (...).”<sup>21</sup>

<sup>15</sup> „Głosiciele słowa Bożego powinni przedstawiać wiernym przede wszystkim to, w co należy wierzyć i co trzeba czynić dla chwały Bożej i zbawienia ludzi”, KPK kan 768.

<sup>16</sup> „Własnym i poważnym obowiązkiem, zwłaszcza duszpasterzy, jest troska o katechizację ludu chrześcijańskiego, ażeby wiara wiernych przez przyjmowanie nauki i doświadczenie życia chrześcijańskiego stawała się żywa, wyraźna i czynna”, KPK kan 773.

<sup>17</sup> Por. W. K u b i k, *Działalność duszpasterska. Postęga słowa*, w: *Katecheza po soborze w świetle dokumentów Kościoła*, red. W K u b i k, cz. 1, Warszawa 1985, s. 74-79.

<sup>18</sup> KKK 5-6.

<sup>19</sup> Por. R. K a m i ń s k i, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Lublin 1992, s. 91-99.

<sup>20</sup> „Katecheza łączy się z niektórymi elementami pasterskiej misji Kościoła, chociaż się z nimi nie utożsamia. Mają one aspekt katechetyczny, przygotowują do katechezy lub z niej wynikają”, KKK nr 12.

<sup>21</sup> E. M a t e r s k i, *Odpowiedzialność Kościoła*, s. 214.

## II. DUSZPASTERSKI KONTEKST POSŁUGIWANIA KATECHETYCZNEGO

Funkcja katechezy okazjonalnej ulegała zmianie. Często inicjowała dzieło zbawcze. W sytuacjach, kiedy planowane było rozpoczęcie systematycznej pracy katechetycznej, katecheza okazjonalna wytwarzała przychylną atmosferę potrzebną do przełamania przeciwstawnych stanowisk. Najczęściej jednak jej rola polegała na dopełnieniu systematycznej działalności katechetycznej. Były również takie okresy w przeszłości, że pozostawała jedyną formą katechizacji.

Polityka józefińska po pierwszym rozbiore Polski dążyła świadomie do izolacji i odcięcia od tradycji narodowych i łączności z papieżem duchownych i świeckich żyjących na ziemiach zaboru. Katecheza okazjonalna stała się terenem świętowania uroczystości ogólnokościelnych, które pogłębiały bezpośrednią więź z Rzymem i dyskretnie kultywowały polskie zwyczaje religijne i patriotyczne.<sup>22</sup>

W sytuacji, kiedy prawie „dwie trzecie dotychczasowych dziejów diecezji tarnowskiej przypadło na lata rozbiorów Polski i na czasy galicyjskiej niewoli (1785-1918)”, katecheza okazjonalna wpisała się mocno w tradycję diecezji. Istnienie jej zrębów można dostrzec u samych początków funkcjonowania diecezji, kiedy to wydarzenia jednorazowe, realizujące cele bezpośrednio były ważnym elementem formacyjnym. Taka działalność już wtedy posiadała wymierne osiągnięcia, skoro władze zaborcze zwalczały ją państwowymi dekretemi.<sup>23</sup>

Pomimo formalnego zakazu jej organizowania katecheza okazjonalna nie poszła w zapomnienie. Stawała się natomiast okazją do zaprezentowania zagadnień, które nie mieściły się w ramach żadnej innej działalności, chociaż wiązały się z żywotnymi interesami katechizacji.<sup>24</sup> Dnia 13 VI 1805 r. papież Pius VII bullą *Indefessum personarum regia dignitate fulgentium* dokonał aktu zniesienia diecezji tarnowskiej, a jej terytorium oddał pod jurysdykcję nowo utworzonej diecezji kieleckiej. W okresie kilkumiesięcznego

---

<sup>22</sup> B. K u m o r, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*, Kraków 1985, s. 211.

<sup>23</sup> 19 XII 1790 r. w Wiedniu ukazało się rozporządzenie, że nie wolno „w żadnym wypadku tolerować misji głoszonych przez księży z Polski”, tamże s. 240.

<sup>24</sup> Przykładem katechezy okazjonalnej, realizującej cele bezpośrednio było polemiczne wystąpienie bpa L. Wałęgi dotyczące kampanii wyborczej, po którym zabiegano w Wiedniu o usunięcie go ze stolicy biskupiej w Tarnowie: „(...) odstępstwo od katolickich zasad w polityce przestało być monopolem tej lub owej partii, stało się powszechnym we wszystkich stronnictwach (...). I działy się rzeczy wprost wstrętne i licytowanie i kłamstwa i przekupstwa i roznamiętnienie i rozpijanie ludu. Jeszcze kilkanaście takich wyborów a podkopiemy do reszty poczucie katolickie u ludu”, L. W a ł ę g a, *Przedmowa na zakończenie Kongresu Maryńskiego w Przemyślu dnia 28 sierpnia 1911 roku*, Tarnów 1911, s. 14.

zamieszania spowodowanego zmianami administracyjnymi, katecheza okazjonalna realizowana spontanicznie, wypełniła lukę po katechezie systematycznej, wymagającej nowego zaplanowania i zorganizowania.<sup>25</sup>

Pierwsza dekada XX w. szczególnie obfitowała w wiele wydarzeń, które można zaliczyć do kategorii katechezy okazjonalnej. Uroczystości związane ze złotym jubileuszem kapłańskim papieża Piusa X, liczne akcje charytatywne organizowane na rzecz powodzian, pogorzalców, sierot wojennych, a nawet na wykup niewolników w Afryce.<sup>26</sup> Interesujący był też sposób promowania dokumentów papieskich, połączony z praktyczną realizacją zawartych w nich rozporządzeń<sup>27</sup> i akcentowanie w katechezie wyboru kolejnych papieży.<sup>28</sup>

W okresie okupacji hitlerowskiej, kiedy budynki szkolne zamieniono na koszary wojskowe lub systematyczne nauczanie religii uniemożliwiała aktywna linia frontu, katecheza okolicznościowa stała się jedyną formą nauczania. Miała charakter niesystematycznych spotkań, a tematykę wyznaczały warunki wojenne. Realizowała zawsze cele bezpośrednie i po ich osiągnięciu wygasła.<sup>29</sup>

Okres wojenny wpłynął niestety negatywnie na postawę religijno-moralną katechizowanych. Bp Stepa widział szansę odnowy diecezji poprzez ogólnodiecezjalne uroczystości religijne. Były to najbardziej czytelne przejawy katechezy okazjonalnej przed r. 1962, o wyjątkowej skuteczności oddziaływania.<sup>30</sup>

Nowe realia, w jakich znalazła się katecheza diecezjalna po II wojnie światowej, spowodowały przypisanie katechezie okazjonalnej wymiaru liturgicznego. Nie był to efekt pogłębionej refleksji nad katechezą, ani wynik tendencji do jej reformowania, lecz konsekwencja okoliczności, w jakich była ona realizowana. Uprzywilejowanym miejscem katechizacji stał się kościół, a jej formą celebrowanie liturgiczne, która prowadziła do katechizacji systematycznej, przygotowywała ją albo była jej kontynuacją. W okresie komunistycznym związek katechezy okazjonalnej z liturgią był konieczny ze względów bezpieczeństwa katechizowanych. W latach 1962-1989 była ona realizowana z niespotykanym wcześniej dynamizmem.

<sup>25</sup> A. N o w a k, *Kalendarium diecezji tarnowskiej*, TarnStudTeol 10: 1986 cz. 1, s. 13.

<sup>26</sup> Por. Cur 1903 nr 7, s. 41; Cur 1904 nr 12, s. 98; Cur 1908 nr 10-11, s. 86.

<sup>27</sup> Promocja listu okólnego Leona XIII *O Przenajświętszej Eucharystii* odbywała się w scenarii nabożeństw eucharystycznych celebrowanych według wskazań tego dokumentu, Cur 1903 nr 8, s. 45-55.

<sup>28</sup> „Katechetów zobowiązano do odprawienia wraz z katechizowanymi uroczystego nabożeństwa dziękczynnego z modlitwą za Ojca świętego”, Cur 1939 nr 3, s. 13-15.

<sup>29</sup> B. K u m o r, *Diecezja i jej stan w 1939 roku. Zarząd i organizacja diecezji. Duchowieństwo 1939-1945*, w: *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939-1945*, red. Z. Z i e l i Ń s k i, Warszawa 1982, s. 257.

<sup>30</sup> Cur 109: 1959 nr 5-6, s. 347 i 406; Cur 107: 1957 nr 5, s. 259-412.

Poszukując uzasadnienia tak wielkiego dynamizmu katechezy okazjonalnej w tym czasie, należy stwierdzić, że fakt zetknięcia się z rządem narzuconym siłą zbrojną uruchomił w diecezji po raz kolejny lokalną ideologię obronną. Kościół i całe społeczeństwo poczuło się traktowane jak podczas zaborów, dlatego podjęto takie same środki przeciwdziałania w obronie praw człowieka i wolności religijnej. Pojawiło się znowu zapotrzebowanie na katechezę okazjonalną, poprzez którą udało się ocalić w przeszłości zagrożone wartości.<sup>31</sup>

Na obecne perspektywy katechezy okazjonalnej zwrócił uwagę Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae*.<sup>32</sup> Z analizy wypowiedzi papieża wynika, że taka katecheza posiada swoją specyficzną strukturę. Konieczna jest większa liczba osób, które zbierają się w celu pogłębienia wiary, są aktywne w tym dziele i dokonują przemiany codziennego życia. Podejmuje te problematykę również *Katechizm Kościoła katolickiego*, który stwierdza: „Zależnie od okoliczności katecheza powinna ukazywać całe bogactwo misterium Jezusa”<sup>33</sup> Ukierunkowanie na katechezę okazjonalną istniało – według wspomnianego katechizmu – od samego początku działalności Kościoła<sup>34</sup> Pojawiła się także wyraźna sugestia, że „katecheza powinna brać pod uwagę formy pobożności wiernych i religijności ludowej”<sup>35</sup>

Oczywiście, można wyróżnić więcej aktów i zdarzeń, które wiążą nawzajem osoby we wspólnotę katechetyczną. Warto jednak ukazać specyfikę niektórych odniesień tworzących wyjątkowo dynamiczne środowiska katechetyczne, oparte na intensywnym kontakcie międzyosobowym. Nie negując wieloaspektowości tych odniesień, należy uchwycić i poddać refleksji istotny, niesprowadzalny do innych zdarzeń i aktów ludzkich katechetyczny wymiar tych doświadczeń.

Wydarzenia duszpasterskie o wyjątkowym nachyleniu katechetycznym to: czuwanie soborowe i przyjęcie uchwał Soboru Watykańskiego II na terenie diecezji (1962-1965), uroczystości związane z jubileuszem męczeńskiej

<sup>31</sup> Por. A. Stano wski, *Demokracja – obywatelskość. Krytyczna postawa wobec władzy*, w: *Wartości w kulturze polskiej*, red. L. Dyczewski, Lublin 1993, s. 206.

<sup>32</sup> „Przychodzą mi również na myśl szczególne i doniosłe okoliczności, w których dokonuje się katecheza, a mianowicie zbiorowe pielgrzymki diecezjalne, regionalne lub narodowe, które dają bardzo wiele korzyści duchowej, jeśli tylko jakiś jeden i ten sam poważny temat zostanie wybrany do rozważania, zwłaszcza życie Jezusa Chrystusa, Najświętszej Maryi Panny i świętych”, *Adhortacja apostołska „Catechesi tradendae” papieża Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, cz. 2, Warszawa 1985, nr 47.

<sup>33</sup> KKK 513.

<sup>34</sup> „Wtajemniczenie to w ciągu wieków ulegało wielu zmianom, zależnie od okoliczności” KKK 1230.

<sup>35</sup> KKK 1674.

śmierci św. Stanisława Biskupa i Męczennika (1978), ożywienie religijno-moralne związane z powstaniem i działalnością związku zawodowego NSZZ „Solidarność (1981), jubileusz dwusetnej rocznicy powstania diecezji tarnowskiej (1986), IV Synod Diecezji Tarnowskiej oraz obecność w Tarnowie papieża Jana Pawła II, beatyfikacja Sługi Bożej Karoliny Kózka (1987), wizyta w Starym Sączu i kanonizacja bł. Kingi (1999). Wspomniane fakty zostały wyselekcjonowane z większej liczby wydarzeń pretendujących do miana katechezy okazjonalnej.

Jakkolwiek wspomniane wyżej formy oddziaływania duszpastersko-katechetycznego różnią się od oficjalnie przyjętych w katechizacji systematycznej, to jednak miały duże znaczenie katechetyczne. Wszystkie przebiegały z udziałem licznie zgromadzonych wiernych otwarcie demonstrujących swoją przynależność do Kościoła.<sup>36</sup> Przejawiana wówczas religijność nie była jedynie własnością jakiejś grupy narodowej, zawodowej czy społecznej, lecz religijnością ludzi szukających pogłębienia swojej wiary i jej rozwoju. Taka sytuacja z katechetycznego punktu widzenia jest nie tylko wskazana, ale również pożądana.

Wprowadzenie kategorii *katecheza okazjonalna* przy próbie oceny tych doświadczeń, pozwala uchwycić istotny, niesprowadzalny do innych zdarzeń ich katechetyczny wymiar. W ten sposób wzrasta jakość prezentacji działalności katechetycznej w tarnowskiej wspólnotie lokalnej, dla której przełomowym wydarzeniem była wizyta w Tarnowie Jana Pawła II oraz poprzedzający ją Rok Jubileuszowy dla uczczenia dwusetnej rocznicy powstania diecezji tarnowskiej. Główne obchody przewidziano na 7 IX 1986 r. Święta Penitencjaria w Rzymie udzieliła na czas trwania jubileuszu odpustu pełnego pod zwykłymi warunkami.<sup>37</sup>

Święto dziękczynienia i odpowiedzialności za duchowe dziedzictwo diecezji było przeżywane pod hasłem: „Królowi wieków nieśmiertelnemu, niewidzialnemu, Bogu samemu – cześć i chwała” (1 Tym 1,17). Termin jubileuszu wyznaczały konkretne daty z historii. Jednocześnie bp Ablewicz dostrzegał aktualne zapotrzebowanie na tego typu aktywność duszpasterską. Miała stać się ona szansą przełamania zagrożeń duchowych i materialnych

---

<sup>36</sup> Znaczącym osiągnięciem w duszpasterstwie było to, że: „Kościół w okresie przedsolidarnościowym, a następnie w czasie legalnego okresu istnienia związku, przez swoją ogólną i powściągliwą postawę, a także przez fakt, że nie stawiał sobie żadnych celów politycznych, a jedynie duszpasterskie, zdołał zapewnić sobie pozycję mediatora i pośrednika między społeczeństwem a państwem”, A. M i c e w s k i, *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Paris 1987, s. 16.

<sup>37</sup> Bp Ablewicz powiadomił Stolicę Apostolską, że od 13 III 1986 r. do 19 IV 1987 r. w diecezji tarnowskiej odbędą się okolicznościowe nabożeństwa z racji dwusetnej rocznicy jej powstania. Papież Jan Paweł II osobiście podpisał dokument udzielający odpustu pełnego uczestniczącym w uroczystościach, Cur 136: 1986 nr 4-6, s. 106.



tarnowskiego Kościoła<sup>38</sup> Jubileusz stał się okazją do zaprezentowania bogatego dorobku diecezji w różnych dziedzinach życia, przedstawienia jej historii, teraźniejszości i zaplanowania przyszłości.

Rangę uroczystości podkreślił okolicznościowym telegramem Jan Paweł II,<sup>39</sup> a Kongregacja ds. Świętych wydała dekret w sprawie kanonizacji Sługi Bożej Karoliny Kóзка, która 18 XI 1914 r. złożyła swoje życie, broniąc dziewczęcej niewinności.<sup>40</sup> Od tego momentu rozpoczęła się w diecezji katecheza na temat możliwości praktykowania w obecnych warunkach cnoty czystości.<sup>41</sup>

Nadarzyła się okazja, aby jawnie i otwarcie mówić o „niesocjalistycznym” modelu życia polskiej rodziny i przygotowania do jej założenia przez czystość narzeczeńską. Zagadnienia związane z procesem informacyjnym Karoliny Kóзка stały się tworzywem wielu spotkań i dyskusji w ramach katechezy systematycznej i formacyjnych spotkań elitarnych grup młodzieżowych w diecezji.

Według zamysłu bpa Ablewicza wotum jubileuszowym miała stać się odnowiona i ożywiona wiara, coraz bardziej świadoma, karmiąca się Eucharystią i modlitwą, odważnie wyznawana zawsze i wszędzie, prowadząca do miłości Boga i człowieka, zrywająca z grzechem oraz będąca fundamentem kultury ludzkiej i niezależności narodowej. Jest to postawa dojrzałości

<sup>38</sup> „(...) bardzo potrzebujemy tego jubileuszu błogosławieństwa Bożego w dzisiejszych trudnych czasach, pełnych tylu niebezpieczeństw i zagrożeń duchowych i materialnych” *List biskupa tarnowskiego zapraszający do udziału w centralnych uroczystościach jubileuszu dwusetnej rocznicy powstania diecezji, 7 września 1986 r. w Tarnowie*, Cur 136: 1986 nr 10-12, s. 314; bp Ablewicz w sytuacji zagrożenia szukał szansy dla pogłębienia życia duchowego diecezji w formach niesystematycznych, które trzeba nazwać wyraźnie katechezą okazjonalną.

<sup>39</sup> „„Królowi wieków nieśmiertelnemu, niewidzialnemu, Bogu samemu» oddaję cześć i chwałę i składam dzięki za chwalebłą przeszłość i teraźniejszość Kościoła Tarnowskiego, za wszystkie łaski i wszelkie dobro, jakie w ciągu tych dwóch wieków stało się udziałem ludzi zjednoczonych w tej widzialnej, zorganizowanej, hierarchicznej i katolickiej wspólnoty” *Telegram Ojca Św. na uroczystość rozpoczęcia Roku Jubileuszowego dwusetnej rocznicy powstania diecezji tarnowskiej*, Cur 136: 1986 nr 4-6, s. 103.

<sup>40</sup> „Opinia świętości, jaka rozchodziła się wśród wiernych i duchowieństwa w Polsce, a w szczególności zaś w diecezji tarnowskiej, przyczyniła się do tego, że biskup tarnowski wszczął w latach 1965-1967 proces informacyjny »dotyczący sławy męczeństwa i jego przyczyny, a także braku kultu i pism Sługi Bożej« ” *Dekret Kongregacji ds. Spraw Świętych w sprawie kanonizacji Sługi Bożej Karoliny Kóзка, dziewicy stanu świeckiego, zamordowanej z nienawiści do wiary*, Cur 137:1987 nr 4-6, s. 131.

<sup>41</sup> „W szczególny sposób ta bohaterska dziewczyna wzywa dziewczęta i młodzieńców do stałej czystości przedmałżeńskiej, a małżonków do stałej uczciwości i wierności w małżeństwie. (...) Beatyfikacja Sługi Bożej Karoliny Kózkówny jest nie tylko chwałą lecz również wezwaniem” *List biskupa tarnowskiego na Wielki Post 1987 r. zapowiadający beatyfikację czcigodnej Sługi Bożej Karoliny Kózkówny przez Ojca Św. Jana Pawła II w Tarnowie*, Cur 137: 1987 nr 4-6, s. 138.

chrześcijańskiej – najbardziej poszukiwanego efektu końcowego każdej formy katechizacji.<sup>42</sup>

Kończąc uroczystości jubileuszowe podczas mszy św. rezurekcyjnej bp Ablewicz przekazał w życzeniach podstawowe prawdy katechizmowe, „że od modlitwy, pracy, czystości i ofiary zależy szczęście na ziemi i ostateczne zmartwychwstanie z Chrystusem do niebieskiej radości”<sup>43</sup> Takie katechetyczne prawdy zostały również przeżyte i przyswojone w katechezie okazjonalnej podczas jubileuszu przygotowującego diecezję na spotkanie z papieżem Janem Pawłem II.<sup>44</sup>

### III. DUCHOWY WYMIAR PAPIESKIEJ KATECHEZY – WIERNOŚĆ BOGU I CZŁOWIEKOWI

Jedyną okazją do takiego spotkania była trzecia pielgrzymka papieża Jana Pawła II do ojczyzny, zwłaszcza jej tarnowski etap.<sup>45</sup> Ogarnął swym zasięgiem zdecydowaną większość diecezjan zgromadzonych na tarnowskich błoniach. Zainspirował duże grono wybitnych twórców kultury i sztuki, ludzi skupionych wokół Kościoła oraz luźno związanych z religią. W sposób szczególny przyczynił się do ożywienia religijnego diecezji. Zdopingował władze lokalne do konstruktywnej współpracy z władzami kościelnymi, ukazując możliwość wspólnego działania.<sup>46</sup>

Wizyta okazała się wydarzeniem o wyjątkowym znaczeniu ekumenicznym. Ten wymiar był mało akcentowany w diecezjalnej katechezie systema-

<sup>42</sup> *List pasterski biskupa Jerzego Ablewicza zapowiadający zakończenie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej i Rok Jubileuszowy dla uczczenia dwusetnej rocznicy powstania diecezji tarnowskiej*, Cur 136: 1986 nr 4-6, s. 112.

<sup>43</sup> *Słowo biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza na zakończenie jubileuszu dwusetnej rocznicy powstania diecezji tarnowskiej w uroczystość zmartwychwstania Pańskiego 1987 roku*, Cur 137: 1987 nr 4-6, s. 147.

<sup>44</sup> Prof. A. Szafranski określa pielgrzymowanie Ojca Św. do historycznych miejsc w Polsce terminem „katecheza papieża”, A. S z a f r a ń s k i, *Kairologia*, Lublin 1990, s. 367.

<sup>45</sup> „Zachęcam was gorąco, abyście godnie przyjęli Ojca Św. na ulicach Tarnowa” *Słowo biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza zapraszające na przyjęcie Ojca Św. Jana Pawła II w Tarnowie*, Cur 137: 1987 nr 7-9, s. 265.

<sup>46</sup> Jako pozytywne przejawy wizyty papieża w Tarnowie władze wymieniają wypowiedzi o dużym ładunku patriotycznym, apel o walkę ze zjawiskami patologii społecznej i realizację programu wizyty zatwierdzonego przez władze. Natomiast zarzucono tarnowskiej części wizyty papieża krytykę polityki rolnej. Najcięższe oskarżenie brzmiało: „W czasie wizyty Jan Paweł II dokonał beatyfikacji Karoliny Kózka (Tarnów) i bpa Michała Kozala (Warszawa). Należy podkreślić, że wybór osób do beatyfikacji nie był przypadkowy. Z jednej strony beatyfikowano osobę, która poniosła śmierć z rąk faszyzmu niemieckiego (Niemcy), z drugiej osobę, która zginęła z rąk żołnierza rosyjskiego (Rosja), co ma wyraźny podtekst polityczny” *Ocena wizyty papieża w czerwcu 1987 r. opracowana przez zespół pracowników KC PZPR, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Urzędu do Spraw Wyznań*, w: *Tajne dokumenty Państwo-Kościół 1980-1989*, Londyn-Warszawa 1993, s. 500.

tycznej, dlatego katecheza okazjonalna znakomicie uzupełniła braki. Przed papieskim ołtarzem stanęli obok siebie wierzący i niewierzący, katolicy i wyznawcy innych religii, duchowni katolicy i liderzy innych wspólnot wyznaniowych, aby się modlić do Boga i razem świętować.<sup>47</sup>

O wartości wizyty Ojca Świętego w Tarnowie zdecydowały dwa zasadnicze względy – niepowtarzalny klimat, jaki wytworzył swoją obecnością Biskup Rzymu, oraz liturgia znakomicie zorganizowana pod względem religijnym i artystycznym. To wszystko sprawiło, że pielgrzymka stała się metodą bardzo skutecznego oddziaływania wychowawczo-religijnego. Szczególny nastrój chwili, który udzielił się setkom tysięcy ludzi – zapracowanych i zmęczonych codziennymi kłopotami – okazał się zdolny wywołać silne i autentyczne przeżycie sacrum.

Wizyta Papieża wpłynęła też wychowawczo i apostołsko na szerokie kręgi społeczeństwa diecezji, zwłaszcza na ludzi młodych. Dokonało się coś w rodzaju katechizacji w dużej grupie osób. „Wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II pozwoliła nam w katechezie ożywić zainteresowanie Kościołem, papieżem i jego podróżami apostołskimi”<sup>48</sup> – czytamy w rocznym sprawozdaniu katechetycznym.

Organizatorami urzędowymi okazjonalnej katechezy w Tarnowie byli duszpasterze z biskupem ordynariuszem na czele. Ale gospodarzami okazali się mieszkańcy diecezji tarnowskiej oraz samego Tarnowa.<sup>49</sup> Wśród nich były nieformalne grupy młodych ambitnych ludzi, zupełnie wcześniej nieznanymi, a często bardzo utalentowanymi. Do prac przygotowawczych wizyty włączały się również całe zespoły katechetyczne, zainspirowane przez katechetów, oraz szkolne organizacje młodzieżowe.

W poszukiwaniu ciekawych i nowych rozwiązań pobytu Papieża w Tarnowie nie można było iść utartymi szlakami. Przede wszystkim działacze polityczni nie chcieli oficjalnie współpracować z przedstawicielami Kościoła. Również duszpasterze nie mieli prawdziwego rozeznania w środowisku. Trzeba było wyruszać nowymi szlakami, docierać do ludzi drogami kontaktów towarzyskich, nieformalnych spotkań. Zabezpieczenie miejsc noclegowych dla pielgrzymów, organizacja ruchu pielgrzymiego, punktów sanitarnych, informacyjnych, oznakowanie trasy przejazdu Papieża – to tylko niektóre

---

<sup>47</sup> „Wiara rodzi miłość i dlatego jednoczy ludzi między sobą, zbliża ich do siebie i pobudza do wzajemnej życzliwości i pomocy, w każdej okoliczności życia (...). Papieskie czerwcowe dni, jakie przeżyliśmy w Tarnowie, świadczą dobitnie o tym, że wiara jednoczy przez miłość” *Słowo biskupa tarnowskiego po wizycie Ojca Św. Jana Pawła II w Tarnowie*, Cur 137: 1987 nr 7-9, s. 268.

<sup>48</sup> Tamże s. 2.

<sup>49</sup> *Zalecenia duszpasterskie przed przyjazdem Ojca Św. do Tarnowa 9/10 czerwca 1987 r. przekazane do wiadomości przez biskupa Piotra Bednarczyka*, Cur 137: 1987 nr 7-9, s. 266-267.

odcinki pracy niemożliwej do wykonania bez pomocy młodzieżowych zespołów katechetycznych.<sup>50</sup>

Wszystkie starania zmierzały do tego, aby nauczanie Jana Pawła II przyczyniło się do pogłębienia wiary i wspólnoty międzyludzkiej na tarnowskiej ziemi. Wydaje się, że wielkim osiągnięciem tej katechezy było zahamowanie procesu eliminowania problematyki religijnej z życia społecznego. Spotkanie w Tarnowie było również głębokim oddechem wolności w czasach, gdy była ona ograniczana i zwalczana.<sup>51</sup>

Prezentowana katecheza okazjonalna w korelacji z liturgią – przy zachowaniu swoich właściwych celów – przejawiała się w zewnętrznych warunkach skupienia i modlitwy, które tworzyły miejsca sakralne, i dlatego angażowała emocjonalnie mocniej niż katecheza systematyczna. Tworzyła jedyną w swoim rodzaju grupę katechetycznych wolontariuszy. Łącząc się ściśle z działaniem łaski poprzez Eucharystię zdecydowanie formułowała wymagania moralne i wskazywała drogę ich realizacji, kreowała dynamizm katechetyczny, ułatwiając zinterioryzowanie przeżytych prawd. W ten sposób możliwe było dowartościowanie praktyki jako sprawdzianu prawidłowego funkcjonowania teorii katechetycznych.

W nieprzychylniej sytuacji prawno-programowej, w jakiej znalazła się tarnowska wspólnota lokalna po 1961 r., i w trudzie organizowania od podstaw działalności wychowawczej Kościoła katecheza okazjonalna odegrała rolę wydarzenia opatrnościowego. Uchroniła nauczanie religijne od załamania programowego i organizacyjnego, uzupełniła luki w katechizacji systematycznej. Nade wszystko wyznaczyła kierunek osiągania celów katechetycznych w sytuacji zagrożenia zewnętrznego i wewnętrznego.

Można stwierdzić, że katecheza okazjonalna na terenie diecezji tarnowskiej, która korzeniami sięga w uwarunkowania społeczno-kulturowe Galicji, posiada swoją bogatą tradycję, oraz interesującą teraźniejszość wzmocnioną wizytą papieską. Odślaniając perspektywy tej katechezy, należy ją widzieć poprzez pryzmat łączności czasu sakralnego z czasem świeckim, splatania się wydarzeń politycznych i państwowych z kościelnymi, wzajemnego warun-

<sup>50</sup> „Noc w Tarnowie z 9 na 10 czerwca potwierdziła tę prawdę, że Kościół, który tworzyście, jest Kościołem pielgrzymującym do Niebieskiego Jeruzalem w trudzie i ofierze” Tamże s. 267.

<sup>51</sup> W ocenie wizyty papieża przez stronę rządową, zostały przedstawione przewidywane jej pozytywne i negatywne następstwa. Szczególnie te drugie definiowane jako „zagrożenia”, są w naszym przypadku interesujące jako świadectwo ideologicznego przeciwnika. Władze komunistyczne w Polsce obawiały się, że wzrośnie aspiracja Kościoła katolickiego do kształtowania życia społecznego, ugruntuje się rola laikatu w realizacji zadań religijnych. Przewidywano, że ożywienie religijne doprowadzi do przepojenia nauką Ewangelii oświaty i wychowania. Najbardziej jednak obawiano się rozwinięcia nowych form apostolskiej pracy z młodzieżą. Te uzasadnione obawy władz były zarazem – z duszpasterskiego punktu widzenia – największymi osiągnięciami okazjonalnej katechezy papieskiej w Tarnowie. *Tajne dokumenty*, s. 511-512.

kowania się religii, obyczajowości i kultury, istnienia jednolitych podstaw kształtowania się norm moralnych i sposobów postępowania.<sup>52</sup> Ponieważ taka katecheza może doprowadzić do osobowości otwartej, pełnej inwencji twórczej i podatnej na pozytywne zmiany, będzie mieć zawsze swoje miejsce w procesie kształtowania dojrzałej wiary.

Nie ulega wątpliwości, że wizyta Jana Pawła II w Starym Sączu, jeszcze raz odsłoniła znaczenie katechezy okazjonalnej i utrwaliła jej duchowe zdobycze. Potrzebna jest jednak perspektywa czasowa, aby ocenić recepcję nauczania papieskiego w codziennym życiu wierzącego człowieka na drodze osiągnięcia dojrzałości chrześcijańskiej.

## DIE PÄPSTLICHE PILGERFAHRT IN DER GELEGENHEITSKATECHESE

### Zusammenfassung

Der Fachbegriff „Gelegenheitskatechese“ tritt in der Veröffentlichungen auf, die das Thema der seelsorglichen Tätigkeit der Kirche im Bereich der Vorbereitung zum Empfang der Sakramente, der Eheberatung, der Organisierung der Andachten für die bestimmten Gruppen und der vorehelichen Kurse oder der feierlichen Liturgie aufgreifen. Das aber schöpft das ganze Problem nicht aus. Es bestehen nämlich Bereiche der Erlösungstätigkeit der Kirche, die man nicht, selbst im weiteren Sinne des Wortes, auf die Seelsorge zurückführen kann, oder einfach als systematische Katechese bezeichnen.

Näher betrachtet, scheint es, daß man die Gelegenheitskatechese auf beschreibende Weise darstellen kann, indem man einerseits ihre autonome Position zu den anderen seelsorglich-katechetischen Tätigkeitsformen an den Tag bringt und andererseits scharf ausgeprägte Unterschiede zwischen ihnen. Die Gelegenheitskatechese entstammt, konzentriert sich und steht in Zusammenhang mit den sittlichen, kulturellen und religiösen Ereignissen. Sie bringt eine spezifische Atmosphäre beim Entgegennehmen des Inhalts hervor, fordert religiöse Aktivität heraus, bildet eine Seelengemeinschaft, ermöglicht eine Vertiefung der erkannten Wahrheit.

Die Gelegenheit zu einer solchen Katechese bildete die dritte Pilgerfahrt des Papstes Johannes Paul II. in die Heimat, vor allem aber sein Besuch in Tarnów. Die überwältigende Mehrheit der Katholiken in der Diözese wurde damit ergriffen. Die Pilgerfahrt des Papstes inspirierte eine große Zahl von den Erschaffer der Kultur und der Kunst sowie die Menschen, die sich mit der Kirche identifiziert haben, aber auch diejenigen, die man eher als schwachgläubig bezeichnen muß. Sie eiferte die Ortsbehörde zu einer konstruktiven Zusammenarbeit mit der kirchlichen Hierarchie an und auf diese Weise zeigte sich, daß eine Zusammenwirkung möglich ist.

Der Besuch wurde zu einem Ereignis, das eine besondere ökumenische Bedeutung gewann. Vor dem päpstlichen Altar standen Gläubigen und Ungläubigen, Katholiken und Vertreter anderer Religionen, katholische Geistlichen und Vorsteher anderer konfessionellen

---

<sup>52</sup> Por. L. Gaj os, *Ciągłość i zmiana kultury religijnej wsi polskiej*, w: *Religijność polska w świetle badań socjologicznych*, red. W. Piwo w arski, W. Z d a n i e w i c z, Warszawa 1990, s. 122-127; zob. J. S t y r n a, *Po pięciu latach katechizacji w szkole*, Cur 145: 1995 nr 4 s. 625-632. Autor, wskazując na perspektywy katechezy w diecezji, akcentuje potrzebę współpracy parafii, szkoły oraz Kościoła i Państwa.

Gemeinschaften zusammen, um miteinander zu Gott zu beten und zu feiern. Über den Wert der Gelegenheitskatechese haben zwei grundlegenden Faktoren, nämlich die einzigartige Atmosphäre, die bei der Anwesenheit des Papstes entstand und die in jeder Hinsicht gut vorbereitete Liturgie. Das alles bewirkte, daß die Pilgerfahrt wurde zu einer Methode der erzieherisch-religiösen Einwirkung.

Die große Errungenschaft dieser Katechese besteht darin, daß der Prozeß der Beseitigung aller religiösen Elemente aus dem Gesellschaftsleben gestopt wurde. Das Zusammenkommen mit dem Papst in Tarnów wurde auch zu einer Atempause der Freiheit in der Zeit der Unfreiheit. Die äußerst schwierige gesetzlich- programmatische Lage entstand nach dem Erlaß des sog. Schulgesetzes im Jahr 1961, das der Religionsunterricht an der Schule unmöglich machte. Bei der mit vieler Mühe organisierten Erziehungstätigkeit der Kirche die Gelegenheitskatechese spielte eine von der Vorsehung bestimmte Rolle. Sie hat den Religionsunterricht vor dem programmatischen und organisatorischen Zusammenbruch bewahrt und die systematische Katechese ergänzt. Vor allem aber gab sie eine bestimmte Richtung beim Erreichen der katechetischen Ziele in der Situation der äußeren und inneren Bedrohung.